

A VÁDMÓDOSÍTÁS A NÉPTRIBUNUSOK GYAKORLATÁBAN

THE AMENDMENT OF CHARGE IN THE PRACTICE OF THE TRIBUNES OF THE PLEBS

BAJÁNHÁZY ISTVÁN*

Absztrakt: Jelen tanulmány célja a néptribunusok vádmódosítási jogának vizsgálata. A néptribunusi hivatal a plebejusok kivonulása után került bevezetésre Kr. e. 494-ben és a korai időkben feladata a plebejusok védelme volt a magisztrátusok teljes hatalma ellen. Kr. e. 287 után azonban ez a hivatal betagozódott a római magisztrátusok rendszerébe és az államszervezetben a fékek és ellensúlyok szerepét töltötte be. Megkapták a jogot a vád képviselőjére bizonyos eljárásokban, mint például a *peculatus* (közlopás) és a csatavesztés miattiakban. Ezen ügyekben joguk volt a vádmódosításra is. Két ilyen esetet vizsgálok a Kr. e. III. századból, az elsőben nem volt kérdéses a vádmódosításának lehetősége, míg a másodikban a vádlott megpróbált ugyan érvelni ezen lehetőség ellen, az azonban nem járt sikerrel.

Kulcsszavak: római közjog, T. Livius, néptribunus, vádképviselő, vádmódosítás

Abstract: The aim of this paper is to examine the rights for the amendment of the charge of the tribunes of the plebs. The office of the tribunes was introduced after the secession of the commons (*plebs*) in 494 BC and its aim was to protect the commons against the full power of the magistrates in the early times. After 287 BC this office was integrated however in the system of the Roman magistrates and its function was to act as ‘checks and balances’ in the state-system. They had the right for the prosecution in the processes for certain charges, e.g., for *peculate* (theft from the treasury) and for battle-loss. In these cases, they had the right for amendment of the charge as well. I make an examination of two of such cases from the 3rd BC, in the first case there was no doubt of the possibility of the amendment, in the second case the defendant tried however to argue against this possibility, but without any success.

Keywords: Roman public-law, T. Livius, tribune of the plebs, representing of the charge, amendment of charge

* DR. BAJÁNHÁZY ISTVÁN
PhD egyetemi docens
Miskolci Egyetem ÁJK
Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet
Római Jogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
jogbajan@uni-miskolc.hu

Bevezetés

Jelen munkámban az ókori római köztársaság kezdetén bevezetett és a köztársaság idején végig működő néptribunus (*tribunus plebis*)¹ tisztségével kapcsolatosan a vádemelés és vádképviselet témakörében néhány, talán kevésbé közismert források hely elemzésével kívánom bemutatni a vádmódosítás lehetőségét. A néptribunust kezdetben még nem tekinthetjük a római állam magisztrátusának,² hanem csak a plebejusok tisztségviselőjének,³ azaz a plebejusok érdekképviseelőjének, egyfajta jogvédőnek, ókori „ombudsman”-nak. Évszázados harcok árán azonban a Kr. e. 287 utáni időkre ez az eredeti szerep kiüresedett és ez a tisztség beintegrálódott az államszervezetbe. A néptribunusok ezen harcok során előbb *de facto*, majd később *de iure* is magisztrátusokká váltak, amit az is bizonyít, hogy ekkor már részt vehettek a szenátus ülésein.⁴ Innen ugyanis korábban még ki voltak zárva, ezért az állami döntések nyomon követése érdekében kialakították azt a gyakorlatot, hogy a *Curia* ajtajához ültek és onnan hallgatták a bent folyó vitát.⁵ A néptribunusok szerepe a beintegrálódás után a magisztrátusok eredetileg korlátlan végrehajtó hatalmával szembeni fékek és ellensúlyok (*checks and ballances*) biztosítása volt, sőt azt is láthatjuk a fennmaradt forrásokban, hogy a néptribunusok sokszor nem saját elhatározásukból, hanem kifejezetten a szenátus kérésére avatkoztak be a magisztrátusok munkájába. Sulla diktatúrája idején történt ugyan próbálkozás az eredeti koncepcióhoz való visszatéréshez, például megtiltásra került, hogy a néptribunusok törvényjavaslatot terjesszenek elő és hogy hivataluk letétele után *curulisi* tisztséget töltsenek be,⁶ de Kr. e. 75 után ezek a tilalmak megszűntek.⁷

¹ A néptribunus témaköre sokat kutatott és jól feldolgozott a secunder irodalomban, ezen kutatások jegyzékét ld. Wolfgang KUNKEL – Roland WITTMAN: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, Die Magistratur*. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995, 552–554., ill. a téma magyar nyelvű összefoglalását ld. PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 36–39.

² Liv. 2.56.13.: „a consul meg a lictort a tribunushoz, miközben azt kiabálja: 'Magánszemély, se hatalma, se hivatali tisztsége.'” = „*consul lictorem ad tribunum, privatum esse clamitans, sine imperio, sine magistratu.*”

³ Pomp. D. 1,2,2,20.: „*tribunos ... qui essent plebei magistratus*”; Liv. 2.56.11.: „hogy a tribunus csak a plebeiusok fölött gyakorolhatja jogát; mivelhogy nem az egész nép, hanem csak a plebs tisztségviselője.” = „*non enim populi sed plebis eum magistratum esse.*”; Liv. 2.35.3.: „a nép tribunusai ők, nem pedig a senatoroké.” = „*plebique, non patrum tribunos esse.*”

⁴ *lex Atinia de tribunis plebis in senatum legendis*, Kr. e. 102 előtt, Giovanni ROTONDI: *Leges publicae populi romani*. Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zürich–New York, 1990, 330., Gell. 14.8.2.

⁵ Val. Max. 2.2.7.: „Hasonlóan meg kell emlékeznünk arról, hogy a néptribunusnak nem volt szabad a senatus épületébe belépni, hanem ajtók előtt a padon helyezkedett el.” = „*Illud quoque memoria repetendum est, quod tribunis pl. intrare curiam non licebat, ante ualuas autem positus subselliis.*”; Ludwig LANGE: *Römische Altenthümer*. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1867, 374.

⁶ Liv. per. 89., *lex Cornelia de tribunicia potestate*, Kr. e. 82, ROTONDI: i. m. 350–351.

1. A néptribunusi tisztség kialakulása, fejlődése, feladat- és hatásköre

A tisztség bevezetése kapcsolódott a plebejusok teljes jogegyenlőségéért indított küzdelméhez, bár kialakulásának kezdete, mint sok más római jogintézmény esetében is, itt is homályba vész.⁸ Az azonban egyértelműen a köztársaság kezdetéhez kapcsolódik és azt az irodalomban általában a Szent Hegyre történő Kr. e. 494-es első kivonuláshoz (*secessio*) kapcsolják,⁹ amit megerősít a *Digesta* is, ami a királyok elűzése utáni 17. évre teszi e tisztség bevezetését.¹⁰ A királyság végével ugyanis megszűnt a királyi kliensek korábbi védelmezője, a kivonulás után ezt pótolták mesterségesen az új intézmény bevezetésével.

A néptribunusok kezdeti száma szintén bizonytalan, már Livius is két eltérő hagyományt örökített meg: az egyik szerint csak két néptribunust választott a kivonult *plebs* maga közül a Szent Hegyen, a másik szerint azonban csak a visszatérés után választottak kettőt, akik viszont rögtön három társat kooptáltak maguk mellé, így a kezdeti létszám rögtön öt fő volt.¹¹ Egy másik helyen, a választásuknak a *comitia tributá*hoz történt telepítésével kapcsolatban Livius – egy korábbi történetíróra, Pisóra való hivatkozással – viszont csak Kr. e. 471-ra teszi létszámuknak a korábbi kettőről öt főre való emelését.¹² A két időpont közötti időben létszámuk Livius alapján tehát nem dönthető el. De ez nem is lényeges, mivel az – újabb küzdelem után – Kr. e. 457-ben tízre növekedett¹³ és ez maradt meg végig a köztársaság idején is. A patríciusokkal szembeni hatékony védelem miatt került sor azon

⁷ Liv. per. 97. (Kr. e. 72–71) „A consulok helyreállították a tribunusok korábbi hatáskörét” = „*consules...tribuniciam potestatem restituerunt.*”, *lex Aurelia de tribunicia potestate*. Kr. e. 75, ROTONDI: i. m. 365.

⁸ Rainer például visszavetítésnek tartja és ezért elveti a néptribunusok létszámára a forrásokban feltüntetett kezdeti kettős, négyes, majd ötös létszámot és a végső tízes számot tartja kezdeti irányadónak. Ld. Michael J. RAINER: *Römisches Staatsrecht*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2006, 98.

⁹ Liv. 2.33. (Kr. e. 493), Gell. 17.21.10., *lex sacrata (de tribunis plebis)*, Kr. e. 494, ROTONDI: i. m. 192.

¹⁰ Pomp. D. 1,2,2,20.: „*Isdem temporibus cum plebs a patribus secessisset, anno fere septimo decimo post reges exactos.*”

¹¹ Liv. 2.33.2. Más források azonban említenek egy négyes számot is (Diod. 11,68,8.), amit talán a plebejusok lakóhelyének számító négy városi kerület (*tribus*) számával magyarázhatunk. Eszerint viszont az ötödik néptribunus csak később, a tízfős létszám előkészítéséül kerülhetett bevezetésre.

¹² Liv. 2.58.1.: „Akkor választottak elő ízben tribunusokat a *comitia tributá*.” = „*Tum primum tributis comitiis creati tribuni sunt.*”

¹³ Liv. 3.30.7.: „Harminchat esztendővel az első tribunusok megválasztása után tíz néptribunust választottak, kettőt-kettőt osztályonként.” = „*Tricesimo sexto anno a primi tribuni plebis decem creati sunt, bini ex singulis classibus.*” Bár itt álláspontom szerint Livius tévesen hivatkozik az osztályokra (*classis*), melyek a centuriák szerinti népgyűléseknél ismertek. *Plebiscitum de tribunis plebis decem creandis*, Kr. e. 457, ROTONDI: i. m. 199. Ugyanakkor Diodorus egyik forráshelye szerint (Diod. 12,25,2.) már az első *secessio* után ez volt a létszám, Rainer is ezt fogadja el. RAINER: i. m. 98.

szabály előírására is, hogy ezt a tisztséget patríciusok nem tölthetik be.¹⁴ Ezt a korai időben teljesen logikus tilalmat a hagyomány akkor is megőrizte, amikor annak már nem volt gyakorlati jelentősége, ezért azt lehetséges volt egy plebejus általi – akár színlelve is, mint Clodius esetében¹⁵ – örökbefogadással megkerülni.¹⁶ Fontos garanciális elemként került előírásra Kr. e. 449-től a római állam mindenkori vezetőinek halálbüntetés terhével előírt azon kötelezettsége, hogy mindig legyen hivatalban néptribunus, ill. az is, hogy még csak javaslatot se lehessen olyan tisztség bevezetésére előterjeszteni, aminél kizárásra került volna a néptribunusok beavatkozási lehetősége.¹⁷

A néptribunusokat a *secessio* alatt/után a *plebs* saját maga még nem szabályozott körülmények között választotta, majd a társadalmi kiegyezés után az feltehetőleg először a *comitia centuriata* hatáskörébe került. Erre ugyan nincs közvetlen forrásunk, de a *comitia calatán* a plebejusok nem vehettek részt, így azt kizárhatjuk, a harmadik népgyűlés a *comitia tributa* pedig csak Kr. e. 471-től lett a választás fóruma. Ebből következik, hogy korábban más volt és az a fentiek miatt csak a *comitia centuriata* lehetett. Livius az utóbbi változásnál –feltehetőleg nem szándékosan – utal is erre a korábbi állapotra, amikor a *tribusok* szerinti népgyűlésnél tévesen osztályokról (*classis*) beszél („*bini ex singulis classibus*”)¹⁸, ami akkor és

¹⁴ Liv. 2.33.1.: „hogy a népnek legyenek meg a maga sérthetetlen képviselői, akik segítségére lehetnek a consulokkal szemben, és ezt a tisztséget patrícius ne tölthesse be.” = „*ut plebi sui magistratus essent sacrosancti quibus auxilii latio adversus consules esset, neve cui patrum capere eum magistratum liceret.*” Ugyanakkor Livius egy helyen két patrícius származású volt konzult is megemlíti, akik kooptálással lettek néptribunusok. Liv. 3.65.1.

¹⁵ Cic. domo 14,37.: „amaz nem azért akarja magát örökbe fogadtatni, hogy ezáltal a fiú helyzetébe kerüljön, hanem hogy kiválhasson a patríciusok közül, hogy néptribunus lehessen?” = „*non ut ille filius instituat, sed ut e patriciis exeat et tribunus plebis fieri possit, idcirco adoptari?*”; Cic de domo 15,40.: „kijelentette: egyáltalában nem is voltál néptribunus, mivel az égi jelekkel ellentétesen került sor örökbefogadásodra.” = „*te omnino, quod contra auspicia adoptatus esses, tribunum non fuisse.*”

¹⁶ Liv. 30.19.9.: „Javaslatot terjesztettek a nép elé: C. Serviliusnak ne származzék kára abból, hogy apja curulisi szék birtokosaként – az ő tudtán kívül – még életben volt, mikor őt a törvény rendelkezése ellenére néptribunusszá és plebeius aedilisszé választották.” = „*Latum ad populum est ne C. Servilio fraudi esset quod patre qui sella curuli sedisset vivo, cum id ignoraret, tribunus plebis atque aedilis plebis fuisset contra quam sanctum legibus erat.*”, vö. *plebiscitum ne C. Servilio fraudi esset quod contra legem fecisset*, Kr. e. 203, ROTONDI: i. m. 264., ld. P. Clodius örökbefogadása Liv. per. 103., Cic. domo 14,37.; 15,40.

¹⁷ Liv. 3.55.5.: „Ha valaki megengedi, hogy a nép tribunusok nélkül maradjon, vagy olyan hivatalos tisztséget terjeszt elő szavazásra, amely ellen nincs fellebbezés, hátával és fejével fizessen érte.” = „*qui plebem sine tribunis reliquisset, quique magistratum sine provocatione creasset, tergo ac capite puniretur.*”; ld. *lex Duilia de provocatione*, Kr. e. 449, ROTONDI: i. m. 203., ill. *lex Valeria Horatia de provocatione* Kr. e. 449, ROTONDI: i. m. 204.

¹⁸ Liv. 3.30.7.: „Harminchat esztendővel az első tribunusok megválasztása után tíz néptribunust választottak, kettőt-kettőt osztályonként.” = „*Tricesimo sexto anno a primi tribuni plebis decem creati sunt, bini ex singulis classibus.*”

ott még nem volt használatban, így az egyértelmű utalás a *centuriális* népgyűlésre. Ennél volt ugyanis a hat osztály (*classis*) ismert, de az utolsót – a vagyontalanoknak fenntartott osztályt – mentesítették a közjogi jogok és kötelezettségek alól, így a néptribunusok választásában sem vettek részt, így jön ki az ötször kettő alapján a tízes szám. Livius tévedését az okozhatta, hogy Kr. e. 241 és 220 között valamikor a *centuriák* számát az első két osztályban hozzáigazították a másik népgyűlésen használt 35 *tribus* számához.¹⁹ Mivel azonban a *centuriális* népgyűlésen a szavazások eredményét a patríciusok klienseik révén befolyásolni tudták, ezért került át Kr. e. 471-től a *lex Publiliával* a választás joga a *comitia tributához*.²⁰

Az eredeti szabályozás szerint, ha nem sikerült valamennyi helyet a választással betölteni, akkor a már megválasztottak kooptálással egészíthették ki magukat a szükséges létszámra.²¹ Ez a megoldás azonban Kr. e. 448-ban megváltoztatásra került és a *lex Trebonia*²² már előírta, hogy a választást addig kell folytatni, amíg mindegyik hely betöltésre nem kerül, így a kooptálás lehetősége megszűnt.²³ A néptribunusok is egy évig töltötték be tisztségüket és bár eredetileg újraválaszthatók voltak,²⁴ de Kr. e. 457-ben ezt megtiltották.²⁵ Sulla idején további korlátként

¹⁹ Liv. 1.43.12.: „Nem kell csodálkoznunk, hogy a mai rendszerünk a maga teljes harmincöt tribusával, valamint az ifjabból és öregekből álló kétszer annyi centuriával nem egyezik a Servius Tullius által meghatározott számmal.” = „*Nec mirari oportet hunc ordinem qui nunc est post expletas quinque et triginta tribus, duplicato earum numero centuriis iuniorum seniorumque, ad institutam ab Ser. Tullio summam non convenire.*” A változás csak annyi volt, hogy a centuriális népgyűlés I. osztályában a 80 *centuria* 70-re csökkent, a II. osztály pedig megkapta ezt a 10 *centuriát*, így annak száma 20-ról 30-ra nőtt. Mivel külön a *centuriák*ba sorolták a fiatalokat (a 17–46 év közöttiek: *iuniores*) és az idősebbeket (a 46 év felettiek: *seniores*), [ld. Cic. rep. 2.22.(39), Gell. 10.28.1.], így 35-35 *centuria* keletkezett az I. osztályban, ami megfelelt a tribusok számának. Csak ettől kezdve jött létre az a kapcsolat a kétfajta népgyűlés között, ami esetleg indokolhatná az osztályok használatát a tribusok szerinti népgyűlés kapcsán is.

²⁰ Liv. 2.56.2.: „hanem törvényjavaslatot terjesztett a nép elé arról, hogy a nép tisztviselőit ezentúl a *comitia tribután* válasszák meg” = „*rogationem tulit ad populum ut plebei magistratus tributis comitiis fierent.*”; Liv. 2.58.1., *lex Publilia Voleronis de plebeis magistratibus*, Kr. e. 471, ROTONDI: i. m. 197.

²¹ Liv. 3.64.10.: „Tíz néptribunust választunk, de ha e napon tíznél kevesebb néptribunust választotok, akkor ezek tisztársakat vegyenek maguk mellé, s azok ugyanazon törvény alapján éppúgy néptribunusoknak tekintessenek, mint amiket ma néptribunusoknak megválasztotok.” = „*Si tribunos plebei decem rogabo, si qui vos minus hodie decem tribunos plebei feceritis, tum ut ii quos hi sibi collegas cooptassint legitimi eadem lege tribuni plebei sint ut illi quos hodie tribunos plebei feceritis.*”

²² *lex Trebonia de tribonorum plebis creatione*, Kr. e. 448, ROTONDI: i. m. 206–207.

²³ Liv. 3.65.4.: „törvényjavaslatot terjesztett elő, hogy ha valaki a római népnek néptribunusok választását javasolja, a választásnak mindaddig folynia kell, amíg tíz néptribunust meg nem választanak.” = „*rogationem tulit ut qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret dum decem tribunos plebei faceret.*”

²⁴ Liv. 2.56.2.: „A nép újra megválasztotta tribunusnak Volerot.” = „*Plebs Voleronem tribunum reficit.*”

jelent meg, hogy nem tölthettek be más hivatali tisztséget, amit aztán egy Kr. e. 75-ben hozott törvénnyel eltöröltek.²⁶

A néptribunus fő feladata a hozzá fordulók részére egy általános értelemben vett segítség nyújtása (*ius auxilii*)²⁷ az államhatalommal szemben. Ezen védő feladatuk ellátásához szükséges volt, hogy személyük fokozott jogi védelmet kapjon, amit azzal értek el, hogy hivatali idejük alatt személyük szent és sérthetetlen (*sacro sanctus*)²⁸ volt. A néptribunusra támadó személy kitaszított (*homo sacer*) lett és így őt bárki büntetlenül megölhette. Ezt a halálbüntetést az ősi idők gyakorlata szerinti lincseléssel, a *Tarpeii*-szikláról való ledobással hajtották végre. Mivel ez nem minősült büntetőítélet meghozatalának, ezért ez ellen a *provocatio* sem volt alkalmazható, azt egyedül csak a többi néptribunus közbelépése akadályozhatta meg.²⁹ Ezt az erős védelmet a kivonulás idején keletkezett szent törvény (*lex sacrata*), vagyis a plebejusok és patriciusok esküvel megerősített szerződése biztosította, amit a későbbi jogalkotással is megerősítettek, ill. kibővítettek, ezért a történetíróknál már többes számban találjuk az ezekre való hivatkozást (*leges sacratae*). Egy ilyen fontos megerősítés a *leges Valeriae Horatae* keretében Kr. e. 449-ben hozott törvény, mely a plebejusok tisztségviselőit, a néptribunosokat, a plebejus *aedilist* és a tízes bíróság tagjainak személyi biztonságát védte: a személyükre támadó életét és vagyonát is elveszítette.³⁰ Livius is kiemeli azonban, hogy a két védelem nem azonos, a szent és sérthetetlen jelző csak a néptribunusra használható, az csak az ő személyét védi minden beavatkozástól, míg a későbbi jogszabály csak a bántalmazástól védte meg a felsorolt tisztségek viselőit. Ebből következik az a furcsaság, hogy az *aedilis plebist* nem lehetett ugyan bántalmazni, de elfogni mégis

²⁵ Liv. 3.30.5.: „hogy ezentúl ugyanazok a néptribunusok nem választhatók meg újra” = „*id modo excepere ne postea eosdem tribunos uiderent.*”, *plebiscitum de tribunis plebis decem creandis*, Kr. e. 457, ROTONDI: i. m. 199.; Gaius Gracchus Kr. e. 132-es másodszori jelölése ezért volt törvénytelen. A Kr. e. 131-es törvényjavaslatot (*rogatio Papiria de tribunis plebis reficiendis*, Kr. e. 131, ROTONDI: i. m. 302.; Liv. ep. 59.), ami azt lehetővé tette volna, végül nem fogadták el.

²⁶ *lex Auralia de tribunicia potestate*, Kr. e. 75, ROTONDI: i. m. 365, Liv. frag. 91.22.: „akik néptribunusok voltak, engedjék meg, hogy egyéb tisztségeket is viselhessenek.” = „*ut eis qui tr.pl. fuissent alios quoque magistratus capere liceret.*”

²⁷ Liv. 4.60., 9.26.

²⁸ *lex sacrata (de tribunis plebis)*, Kr. e. 494, ROTONDI: i. m. 192.

²⁹ Liv. per. 59.: „C. Atinius Labeo néptribunus elrendelte, hogy Q. Metellus censort, aki kihagyta őt a senatorok népsorából, taszítsák le a *Tarpeii*-szikláról, de a többi néptribunus Metellus segítségére sietett, hogy ezt megakadályozza.” = „*Labeo tribunus plebis Q. Metellus censorem, a quo in senatu legendo praeteritus erat, de saxo deici iussit; quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio fuerunt.*”

³⁰ Liv. 3.55.7.: „aki néptribunust, aedilist és tízes bírósági tagot bántalmaz, annak fejét szenteljék Iuppiternek, egész vagyona pedig Ceres Liber és Libera templomára szálljon.” = „*qui tribunis plebis aedilibus iudicibus decemviris nocuisset, eius caput Iovi sacrum esset, familia ad aedem Cereris Liberi Liberaeque venum iret.*”

lehetett, mivel ő nem élvezte a szent és sérthetlenség védelmét.³¹ A néptribunus viszont igen és az őt megillető személyi védelem kiterjedt házára is, ami így menedékkül szolgált a hozzá védelemért fordulóknak is. Ezen védelmező funkció biztosítása miatt alakult ki aztán az a tilalom, hogy a néptribunus nem hagyhatta el egy napnál hosszabb időre Rómát.³²

Az általános védelmező funkció mellett aztán később több speciális beavatkozási jog is nevesítésre került. Az egyik jelentős, de viszonylag keveset tárgyalt lehetőség az elfogáshoz való jog (*prensio*)³³ volt, amit vagy az *aedilis plebis*³⁴ vagy a hivatali szolgálta (*viator*)³⁵ foganatosított. Ez pótolta azt a hiányzó jogkört, hogy a néptribunus – a többi magisztrátussal ellentétben – senkit sem idézhetett maga elé. Az elfogás viszont alkalmas volt mind a hivatali idejét túllépő magisztrátus,³⁶ mind a még hivatalban lévő magisztrátus előállítására is.³⁷

További jogköre volt a néptribunusoknak a *plebs* gyűlésének (*concilium plebis*) összehívása és ott határozat (*plebiscitum*)³⁸ meghozatalának kezdeményezése, ami kezdetben még nem az egész népre (*populus*), hanem csak az ülésen részt vevő és ezáltal képviseltetett *plebs*re volt kötelező. Ez a helyzet azonban a *lex Hortensia* (Kr. e. 287)³⁹ elfogadásával megváltozott, amikor is előírták, hogy a *plebs* gyűlésén elfogadott határozatok az egész *populus*ra kötelezőek. Ezért innentől a *plebs* gyűlése gyakorlatilag a negyedik népgyűléssé vált, szervezete pedig a *comitia tributa* szervezetéhez igazodott. Ettől lényegében csak az különböztette meg, hogy míg azon egy *magistratus curules* elnökölt, addig a *plebs* gyűlésén egy néptribunus. Ebből következett az is, hogy ettől kezdve a néptribunusok már törvényjavaslatot is

³¹ Liv. 3.55.10.: „Csakis a néptribunus szent és sérthetetlen, ama régi eskü alapján, melyet a nép fogadott a tribunusi hatalom létrehozásakor.” = „*tribunos vetere iure iurando plebis, cum primum eam potestatem creavit, sacrosanctos esse.*”

³² Gell. 3.2.11.: „*nullum diem abesse Roma licet*”

³³ Liv. per. 105., Gell. 13.12.4.: „mivel ősi szokás szerint a néptribunusoknak joguk az elfogásra igen, de a megidézésre nincs.” = „*quoniam moribus maiorum tribuni plebis prensionem haberet, vocationem non haberet.*” (ford.: Barcza József és Soós József)

³⁴ Liv. 29.20.

³⁵ Liv. 2.56.13.: „A tribunus haragra gyúlva hivatali szolgálját küldi a consulhoz.” = „*Ardens igitur ira tribunus uiatorem mittit ad consulem.*”

³⁶ Liv. 9.34.26.: „parancsot adott, hogy a censort ragadják meg és verjék bilincsbe.” = „*prendi censorem et in vincula duci iussit.*”

³⁷ Liv. 29.20.

³⁸ Gell.15.27.4.: „Voltaképen nem is *leges*-nek (törvények), hanem *plebiscitum*oknak (néphatározat) nevezik a néptribunusok előterjesztésére létesült határozatokat.” = „*Ita ne 'leges' quidem proprie, sed 'plebiscita' appellantur, quae tribunis plebis ferentibus accepta sunt.*” (ford.: Barcza József és Soós József)

³⁹ *lex Hortensia de plebiscitis*, Kr. e. 286 körül, ROTONDI: i. m. 238., Gell. 15.27.5. Ennek visszavétését találjuk meg Liviusnál: Liv. 4.49.6.: „Kijelentették ugyanis, hogy bármely néphatározatot csak akkor engednek megszavazni, ha azzal a *senatus* egyetért.” = „*qui nullum plebi scitum nisi ex auctoritate senatus passuros se perferri ostenderunt, discussum est.*”

előterjeszthettek⁴⁰ és büntetőperek indítását is kezdeményezhették.⁴¹ Erősítette a néptribunusok hatalmát az a szabály is, hogy a néptribunusoknak a néphez intézett beszédét pénzbírság terhe mellett nem lehetett félbeszakítani. A néptribunus által kiszabott pénzbírság meg nem fizetése, vagy biztosíték fel nem ajánlása esetén, halálbüntetés és vagyonelkobzás is kiszabásra kerülhetett.⁴²

2. A vádképviselő és vádmódosítás

Jelen vizsgálat a fenti feladatkörök közül a néptribunusok vádemelési és vádképviselési jogköréhez kapcsolódik. A Sulla által bevezetett bírósági reformmal bevezetett állandó büntetőbíróságok (*quaestiones perpetuae*)⁴³ rendszere előtt az ókori Rómában a magisztrátusok és a népgyűlés együttesen jártak el általános hatáskörrel a büntetőügyekben, bár kivételesen egyes bűncselekményekre speciális rendkívüli (eseti) bíróságokat (*quaestiones extraordinariae*)⁴⁴ vagy speciális rendes (állandó) bíróságokat (*quaestiones ordinariae*)⁴⁵ is felállítottak. Ez azonban kivételes volt, az általános szabály alapján az ügyekben valamelyik magisztrátus és valamelyik népgyűlés járt el. A néptribunusok által emelt vádak esetében ez a fórum a *consilium plebis* volt. Bár Livius szerint a néptribunusokat a vádemelés és vádképviselő joga már a kezdeti időktől megillette,⁴⁶ ezt azonban a későbbi szabályozás visszavetítésének tekinthetjük. A vádemelés és vádképviselő a patríciusok ügyeiben – ahogy az előző fejezetben már kifejtésre került – Kr. e. 287 előtt elképzelhetetlen, az csak az után alakulhatott ki. Zlinszky szerint ez kezdetben csak a *plebs* és annak képviselői ellen elkövetett cselekményekre vonatkozott és csak később terjedt ki általában az államellenes bűncselekményekre.⁴⁷ Ezen ügyekben tehát a néptribunus emelhetett és képviselhetett a vádat, e körben az az igen érdekes kérdés merül fel, hogy volt-e vádmódosításra lehetősége, például akkor, hogy ha a per során egy a vádban sze-

⁴⁰ Liv. 27.5., 43.16. Sulla ugyan megszüntette törvényjavaslattételi jogukat (Liv. per. 89.), de később ezt visszakapták. (Liv. per 97.)

⁴¹ Acilius Glabrio pere (Liv. 37.58.-59.); a Scipio testvérek pere (Liv. 38.50.-60.); Lucretius pere (Liv.43.8.).

⁴² *lex Icilia de tribunis plebis*, Kr. e. 492, ROTONDI: i. m. 193–194, Dion. 7.17.

⁴³ SÁRY Pál: Sulla büntetőjogi reformjai. *Jogtudományi Közlemény* LVI. évf., 2001/6., 275–286., SÁRY Pál: *Sulla büntetőjogi reformjai*. PhD-értekezés, Miskolci Egyetem, 2002.

⁴⁴ A *peculatus* (közlopás) miatti ügyekben (Liv. 38.50.-38.60., Kr. e. 187), a *bacchanáliák* miatt (Liv. 39.8-19. Kr. e. 186), a *repetunda* ügyekben (Liv. 43.2.3., Kr. e. 171), vö. W. W. BUCKLAND: Civil Proceedings Against Ex-Magistrates in the Republic. *JRS* 27 (1937), 37–47, 41.; SÁRY: Sulla 2002, 124–125. De ez volt a gyakorlat még Kr.e. 103-ban is, a tolosai arany eltűnése ügyében. ld. SÁRY: Sulla 2002, 126. (*quaestio extraordinaria auri Tolosani*)

⁴⁵ Erre az első példa a Kr. e. 149-ben a *lex Calpurnia de repetundis* törvénnyel felállított bíróság. ld. Theodor MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1955, 708., ROTONDI: i. m. 292., RAINER: i. m. 78., SÁRY: Sulla 2002, 50.

⁴⁶ Liv. 2.35; 2.52.; 3.31.

⁴⁷ ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 48.

replő bűncselekménynél súlyosabbat látott bizonyítottnak. Ezt a lehetőséget két forráshely is igazolja, ezeket mutatom be az alábbiakban.

Előjáróban le kell szögeznünk, hogy a vádemelési és vádképviselési jog nagyon erős jogosítvány volt a római jogban, a vádemelés mellőzése vagy a vád nem kellő elszántsággal való képviselése a vádlott további sorsát alapvetően meghatározta. Nem véletlenül ismerte ezt fel és tette önálló bűncselekménnyé a hamis vádhoz (*calumnia*) hasonlóan a vádtól való indokolatlan elállást (*tergiversatio*) vagy a vád hanyag képviselését, a vádlottal való összejátszást (*praevaricatio*)⁴⁸ egyaránt a római jog, azokkal ugyanis többet lehetett használni egy vádlottnak, mint bármilyen védőbeszéddel.⁴⁹ Jelen vizsgálódásom tárgyát azonban nem ezen visszaélések vizsgálata, hanem a vád lelkiismeretes képviselésének és ennek kapcsán annak a kérdésnek az elemzése képezi, hogy lehetőség volt-e arra, hogy a vádló a per során a vádat módosíthassa, ha a tényállás felderítése során erre okot és alapot talált. Mindkét vizsgált esetünk a második pun háború időszakából származik, amelyek már az érett köztársaság idejére, de még a fent hivatkozott Sulla-féle reformok előtti időre esett.

Az első perre Kr. e. 215-ben került sor M. Postumius vállalkozó és társai⁵⁰ ügyében, akik korábban szerződést kötöttek a római állammal hadiszállítások teljesítésére. Bár ezen szerződések feltételeit általában a gazdasági erőpozícióban lévő állam diktálta, de ebben az esetben a rendkívüli körülmények a magánfeleket is tárgyalási pozícióba hozták. A tárgyalás során ezért ki tudták használni azt, hogy a nehéz helyzetben lévő állam az általa kért halasztott fizetésért cserében a szerződésben átvállalta a tengeri szállítmányokban a *vis maior* okozta károkat.⁵¹ Ezt azonban a vállalkozók egy része csalásra (*fraus*)⁵² használta ki, hamis kéreseményeket jelentettek be és szerettek volna kifizettetni.⁵³ Ebben az időszakban a köztől való lopás (*peculatus*) tényállását azonban kiterjesztették és azt már nemcsak volt magisztrátusok ellen, hanem az állammal szerződéses kapcsolatban álló társaságok tagjai, vagyis magán-személyek ellen is alkalmazhatták, ha azok a római államot megkárosították.⁵⁴ A vizsgált ügyben ezt a vádlottak azzal és úgy követték el, hogy hamis kéreseményeket jelentettek be és azok miatt pénzkifizetési igényt terjesztettek elő a kincstár kezelőjének a *quaestornak*, aki azokat először feltehetőleg be is fogadta. Bár tény-

⁴⁸ MOMMSEN: i. m. 498–503., PÓKECZ KOVÁCS Attila: A vállalkozáshoz kapcsolódó bűncselekmények a köztársaságkori Rómában. A Castor templom ügye. In: *Tanulmánykötet Erdőssy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 2005, 421–439.

⁴⁹ Ezért kellett Cicerónak a Verres elleni perben először azért külön megküzdenie, hogy ő és nem a vádlottal jó kapcsolatokat ápoló Q. Caecilius legyen a kijelölt vádló. Ld. Cic. in Caecilium (M. TVLLI CICERONIS DIVINATIO IN CAECILIUM ORATIO).

⁵⁰ Liv. 25.1.4.

⁵¹ Liv. 23.49.2.

⁵² Liv. 25.3.11.: „*Ea fraus indicata*”, Liv. 25.3.12. „*falsa naufragia*”.

⁵³ Liv. 25.3.12.: „hamis hajótöréseket jelentettek be, de még ha olyanról adtak is hírt, amely valóban megtörtént, azt sem a véletlen okozta.” = „*et ementiti falsa naufragia et ea ipsa quae vera renuntiaverant fraude ipsorum facta erant, non casu.*”

⁵⁴ MOMMSEN: i. m. 767., ZLINSZKY: i. m., 143.

leges kifizetésre az állam nehéz anyagi helyzete miatt ekkor minden valószínűség szerint nem került sor, az igénylés ténye mégis befejezetté tette ezt a bűncselekményt. Amikor a csalásokra fény derült, a néptribunusok – érdekes módon egy testvérpár, ami nem volt ritka ebben a korban,⁵⁵ *Spurius* és *Lucius Carvilius* –, először *M. Postumius* 200 000 *as* büntetés megfizetésére kötelezték,⁵⁶ (a vádlott egy másik, nevesített társát *T. Pomponius* Veiből csak azért nem, mert az akkor hadifogságban volt), aki azonban ahelyett, hogy ezt gyorsan tudomásul vette volna, a népgyűléshez fordult. Erre meg volt a törvényes lehetősége, ő azonban arra számított, hogy egyik szintén néptribunus rokona *C. Servilius Casca* ott majd közbelép és tiltakozásával megakadályozza a további lépéseket. Miután azonban rokona erre nem volt hajlandó, *Postumius* és társai zavargást kezdeményeztek és ezzel megakadályozták az ügyben a népgyűlés szavazását.⁵⁷ Ezzel viszont egy sokkal súlyosabb, már főbenjáró bűncselekményt, a hazaárulást (*perduellio*) valószínűsítették meg. A fentiek miatt az ügyben eljáró néptribunusok először visszavonták az általuk már kiszabott pénzbüntetést, amit megtehettek, mivel az még nem volt jogerős, mivel az érintettek az ellen jogorvoslással éltek, a népgyűlés viszont még nem hozta meg döntését. Majd ez után azonnal a főbenjáró bűncselekmény vádját (*res capitalis*)⁵⁸ emelték a vádlottak ellen, amely során a népgyűlés számkivetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte a zavargásokban résztvevőket.⁵⁹ A Livius által leírt történetek szerint ekkor senki sem vitatta a vádmódosítás lehetőségét, a többi néptribunus sem lépett közbe, a vádlottak többsége inkább önkéntes száműzetésbe vonult az ítélethozatal előtt.

A másik ügy kevéssel ez után, Kr. e. 211-ben indult *Cn. Fulvius* korábbi *praetor* ellen egy csatavesztés miatt. Bár a *praetor* elsődleges feladata a jogszolgáltatás volt, de mivel állami főhatalommal (*imperiummal*) rendelkezett és ezért a konzulokhoz képest ún. kisebb kolléga (*collega minor*) volt, ami lehetővé tette, hogy szükség esetén akár hadvezéri feladatokat is betöltsön. A jelen ügyben érintett időszak a második pun háború (Kr. e. 218-201) ideje pedig éppen ilyen rendkívüli időszak volt a római történelemben. Az érintett *praetor* azonban az általa vívott csatát elveszítette. Bár a csatavesztés önmagában nem mindig és nem feltétlenül volt az adott hadvezér terhére róható, a források tanúsága szerint mégis felvethette a hadvezér felelősségének vizsgálatát, és ha az bizonyításra került, akkor a hadvezér felelősségének megállapítását. Erre számos korábbi, általában a köztársaság kezdeti idejére eső példát is találunk, amikor a vétkesnek talált hadvezéreket általa-

⁵⁵ A Scipio testvérek ellen a vádat a *Petilius* fivérek emelték (Liv. 38.50.5.; Gell. 4.18.7.; Liv. 38.53.7.: „a Petiliusokat pedig szidalmakkal árasztották el.” = „*et Petillii uexati sunt probis*”), de egy másik testvérpár is beavatkozott az ügy egy szakaszában: a *Mummius* testvérek.

⁵⁶ Liv. 25.3.13.: „M. Postumius két százezer *as* pénzbüntetésre ítélje” = „*ducentum milium aeris multam M. Postumio dixerunt.*”

⁵⁷ Liv. 25.3.19.

⁵⁸ Liv. 25.4.8.: „azonnal érvénytelenítették a pénzbüntetést, főbenjáró vétség vádját emelték Postumius ellen” = „*omissa multae certatione rei capitalis diem Postumio dixerunt.*”

⁵⁹ Liv. 25.4.9.

ban pénzbírsággal sújtották.⁶⁰ Erre még az első pun háború idejéből is maradt fenn példa, bár ennél a forráshelynél nem egyértelmű, hogy *P. Claudius Pulcher* felelőségre vonására csak a csata elvesztése, ahogy azt Bauman⁶¹ véli, vagy a csata előtt a vallási szabályok durva áthágása miatt, ahogy az a cicerói forrásból kitűnik, került sor.⁶²

A most vizsgált ügyben is az eljáró *C. Sempronius Blaesus* néptribunus a fentiek szerint először csak pénzbüntetés kiszabását javasolta, bár az összecszerülésről ezen esetben sajnos nem tudósít Livius. Tudjuk viszont, hogy a nép formátlan gyűlésén (*contio*) háromszor került sor a vádlott meghallgatására és a bizonyítékokkal való szembesítésére (*anquisitio*). Ha ennek során a vádlott elismerte tettét, akkor erre hivatkozással a néptribunus kiszabta a vádban szereplő pénzbírságot. Ha azonban a vádlott a bizonyítékok ellenére mégis tagadott, akkor került sor negyedik alkalommal a vád súlyosságától (főbenjáró vagy sem) függően valamelyik népgyűlés összehívására és a szavazásra.⁶³ Jelen ügyben Livius leírása szerint két alkalommal került sor a meghallgatásra a formátlan gyűlésen a pénzbírság vádja miatt, ami a szokott módon zajlott, a vádlott védekezésében a katonáira próbálta a csatavesztést hátrítani. A harmadik alkalommal a tanúvallomások (leginkább az érintett katonák nyilatkozatai) alapján azonban egyértelművé vált, hogy a menekülést maga a hadvezér kezdte meg. Ezért az ügyet már nem hozzá nem értésként, ügyetlenségként, hanem hazaárulásként (*perduellio*) értékelték, aminek a pénzbírságnál sokkal súlyosabb következményei voltak. A közhangulat alapján a néptribunus ezért a harmadik tárgyalási napon, de még nem a gyűlés megnyitásakor, hanem már az alatt, megváltoztatta a vádat és főbenjáró ügyben (*res capitalis*) folytatta az eljárást, halálbüntetés kiszabását indítványozva.⁶⁴ A vádmódosítás ellen a vádlott megpróbálta ugyan a többi néptribunus beavatkozását (*intercessio*) igénybe venni, de végül senki sem jelentett be tiltakozást, mivel álláspontjuk szerint a vád módosítása a vádlónak bármikor jogában állt.

⁶⁰ Érdekes, hogy ezen esetek többsége a korai köztársaság idejéről való, ahol azonban a néptribunusok általi vádemelés egyértelműen visszavetítés, ennek ellenére a marasztalás és annak összege, ami általában 10 000 *as*: (ld. Liv. 3.31.6. Kr. e. 454, Liv. 4.41.10. Kr. e. 423, Liv. 4.44.10. Kr. e. 420, Liv. 5.12.1. Kr. e. 401,) egy esetben csak 2.000 *as* (Liv. 2.52.5. Kr. e. 476), ill. két esetben 15 000 *as* (Liv. 3.31.6. Kr. e. 454, és Liv. 4.44.10. Kr. e. 420) hitelesnek elfogadható.

⁶¹ Bauman szerint 120 000 *asra* büntették 120 hajó elvesztése miatt, (ld. Richard A. BAUMAN: *Crime and Punishment in Ancient Rome*. Routledge, London–New York, 1996, 9.: „...he was fined 120000 asses, calculated on the basis of 1,000 for every ship lost”), ugyanakkor az általa – egyébként is helytelenül – hivatkozott cicerói forráshely (Cic. nat. deo. 3.2.7.) az összecszerülésről semmit sem ír!

⁶² Cic. nat. deo. 3.7. „*Itaque Claudius a populo condemnatus est.*”

⁶³ BAUMAN: i. m. 8.

⁶⁴ Liv. 26.3.7.: „Ebből aztán újabb viszály támadt, minthogy a vádló két ízben pénzbüntetést, harmadik alkalommal halálbüntetést kért.” = „*De eo quoque nouum certamen ortum; nam cum bis pecunia anquisisset, tertio capitis se anquirere diceret.*”

Liv. 26.3.8.: „Ezek azonban kijelentették, hogy nem tiltakoznak tisztársuk eljárása ellen, annál kevésbé, mert annak az ősök példája alapján jogában áll, hogy a vádemelésben tetszése szerint egyaránt alapul vegye az írott törvényt vagy a hagyományos szokásokat és kérjen a vádlott ellen pénz- vagy halálbüntetést.”⁶⁵

Itt tehát a hivatalban lévő néptribunusok egységes álláspontot foglaltak el, mégpedig a szokásjogi fejlődésre hivatkozással. Mivel pedig a néptribunusok döntése ellen más magisztrátus nem tiltakozhatott, így a vádlott ezen védekezése nem ért el eredményt, ezért a vádmódosítás a *contio* akaratának megfelelően megtörtént. A néptribunus ezért ez után már a hazaárulás (*perduellio*) vádjával hívta fel meg *praetor urbanust* az ügydöntő népgyűlés, a főbenjáró ügy miatt a *comitia centuriata* összehívására⁶⁶ és ezen a negyedik meghallgatáson (*quarta accusatio*) került volna aztán sor az ítélet meghozatalára. A vádlott ez előtt megpróbálta még a Capuát visszafoglaló és ezért nyilván népszerű testvérét Rómába hívatni, de azt a szenátus az állam érdekére hivatkozással ezt nem engedélyezte, így a vádlott – más esélyt nem látván – a tárgyalási határnap előtt önkéntes száműzetésébe vonult.⁶⁷

Összegzés

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a néptribunusok működésével kapcsolatban Livius sok és értékes részletet rögzített. Bár a korai köztársaságra vonatkozó beszámolóit nem mentesek a későbbi gyakorlat visszavetítésének gyanúja alól, a második pun háború idejétől származó leírásai már egyértelműen hitelesnek tekinthetők. Érdekes, hogy több esetben testvérpárokat (*Carviliusok*, *Petiliusok*, *Mummiusok*) találunk, akik egyszerre töltötték be a néptribunusi tisztséget és együttesen léptek fel a vád képviselőjeként. Ennek okára Livius ugyan nem tér ki, de az mindenesetre érdekes, hogy feltűnően sokszor találunk testvérpárokat e tisztségben. A közös vádemelés okát sem tudjuk, ezért csak találgathatunk, hogy pusztán a testvéri szolidaritás volt ennek az oka, vagy egyéb praktikus szempontok (pl. a vádemelés hatékonyságához a nyomozás, a bizonyítékok felkutatásának megosztása) is közre játszottak-e ebben.

A néptribunusok beavatkozási joga részben passzív, védelmi jellegű volt (*ius auxilli*, *ius intercessionis*); részben pedig aktív, támadó jellegű (az elfogáshoz való jog [*ius prensionis*] és a most tárgyalt vádemelési és vádképviselési jog). Az érett köztársaság idején már nem a plebejusok védelme, hanem az állam jogszerű műkö-

⁶⁵ Liv. 26.3.8.: „*Tribuni plebis appellati collegae negarunt, se in mora esse quo minus, quod ei more maiorum permissum esset, seu legibus seu moribus mallet, antiquiret quoad vel capitis vel pecuniae iudicasset privato.*”

⁶⁶ Liv. 26.3.9.: „Ekkor Sempronius kijelentette, hogy Cn. Fulviust hazaárulással vádolja és megkérte C. Calpurnius városi praetort, jelölje ki a népgyűlés napját.” = „*Tum Sempronius perduellionis se iudicare Cn. Fulvio dixit, diemque comitiis ab C. Calpurnio praetore urbano petit.*”

⁶⁷ Liv. 26.3.12.

désének biztosítása volt a fő feladatuk. E körben a volt magisztrátusok felelősségre vonásával kapcsolatos eljárások kezdeményezésében játszottak kiemelkedő szerepet, de az állammal szerződő vállalkozók ellen is felléphettek. Ezen jogkörük kapcsán felmerülhet az a kérdés, hogy mennyire voltak az általuk emelt vádhoz, annak tényállásához, ill. jogi minősítéséhez kötve. A vizsgált kérdés egyértelműen megválaszolható a Liviustól fentmaradt forrásanyag alapján: a néptribunusok a második pun háború idején, ami már az érett köztársaság idejére esett, felléphettek közügyben, mint vádképviselők. Egyértelmű az is, hogy e körben nem működött a vádhoz kötöttség elve, a vádló teljesen szabad kezet kapott a vád képviselőjére, akár módosíthatta is a vádat, még hozzá a vádlottra nézve súlyosabbra is és nemcsak az ezt vizsgáló formátlan gyűlés kezdetén, hanem az alatt is bármikor. Mindkét vizsgált ügyben az enyhébb pénzbírságról került megváltoztatásra a vád és az ügy főbenjáró bűncselekmény miatt folytatódott. Az első vizsgált ügynél (*Postumius pere*) nem is volt vitatott a vádmódosítás lehetősége, a másodiknál (*Fulvius pere*) a vádlott azt ugyan vitatta, de eredménytelenül, mivel érvelését a többi néptribunus sem fogadta el, más beavatkozási lehetőség pedig nem volt.

A vádmódosítás lehetőségét a római közjog rugalmasságával magyarázhatjuk: a római jognak ez az ága már ebben a korban is mentes volt a magánjog formalizmusától és merevségétől, azt nem kötötték formai előírások. A közjogban a rendező elv a köztársaság érdeke (*salus rei publicae*) volt és ennek alárendelve bármilyen kötöttség áthágható volt. A vizsgált perekben tehát, ha a vád képviselője észlelte, hogy a cselekmény súlyosabban is minősület, akkor bármikor, akár még a három előírt tárgyalási nap közül az utolsó alatt is módosíthatta a vádat.

A vizsgált forráshelyek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy sem a kiinduló, eredeti tényálláshoz, sem annak jogi minősítéséhez nem voltak kötve. Ez alapvető különbség az ebben az időben a magánjogban még általánosan használt civiljogi perrendhez, de a Kr. e. 242 után kialakulóban lévő *praetori* perrendhez képest is. Ezekben ugyanis a per kettéosztott volt, az első szakasz rögzítette a felek tényállításait, jogi érveit és a magisztrátus jogkérdésben hozott döntését, amiken a per második szakaszában már senki sem változtathatott, a tényállás eltérő bizonyítottsága ezért az alperesi oldalnak kedvezett, mivel már nem volt lehetőség a tényállás változásához igazodó felperesi keresetmódosításra. A közjogi perekben viszont a közjog rugalmassága miatt lehetőség volt a jogi minősítés utólagos módosítására, ami nyilván a formális jogszolgáltatás helyett a materiális igazságszolgáltatást helyezte előtérbe. Ezt a római magánjog csak évszázadokkal később, az ún. császári perrendben vette át. A fent leírt rugalmasság ezért rendkívül tanúságos a jelenkor számára is, mivel a hatályos magánjogban az osztott perszerkezet visszatérésnek tűnik a történelem által már egyszer elvetett megoldás felé.

Felhasznált irodalom

- [1] Giovanni ROTONDI: *Leges publicae populi romani*. Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zürich–New York, 1990.

-
- [2] Ludwig LANGE: *Römische Altenthümer*. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1867.
- [3] Michael J. RAINER: *Römisches Staatsrecht*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2006.
- [4] PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A királyság és a köztársaság közjogi intézményei Rómában*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014.
- [5] PÓKECZ KOVÁCS Attila: A vállalkozáshoz kapcsolódó bűncselekmények a köztársaságkori Rómában. A Castor templom ügye. In: *Tanulmánykötet Erdőssy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. Pécs, 2005, 421–439.
- [6] Richard A. BAUMAN: *Crime and Punishment in Ancient Rome*. Routledge, London–New York, 1996.
- [7] SÁRY Pál: Sulla büntetőjogi reformjai. *Jogtudományi Közlöny* LVI. évf., 2001/6., 275–286.
- [8] SÁRY Pál: *Sulla büntetőjogi reformjai*. PhD-értekezés, Miskolci Egyetem, Miskolc, 2002.
- [9] Theodor MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1955.
- [10] W. W. BUCKLAND: Civil Proceedings Against Ex-Magistrates in the Republic. *JRS* 27 (1937), 37–47.
- [11] Wolfgang KUNKEL – Roland WITTMAN: *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, Die Magistratur*. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1995.
- [12] ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.